

sino que se preguntan, ante todo, por las condiciones de la posibilidad de pensar en esta fe. ¿Cuáles son las estructuras ontológicas y gnoseológicas que vuelven posible hablar de la criatura, de la creación en su totalidad y de su creador? He aquí la pregunta metafísica que, como muy bien demuestran los autores, ya mueve a los filósofos del siglo XII. Claro está que esta cuestión no es del todo análoga a la pregunta que dominará las discusiones metafísicas del siglo venidero: el *ens in quantum ens*. Pero, ciertamente, la metafísica entendida exclusivamente como ontología, no puede y no debe sustituir a la metafísica como ciencia trascendental.

En resumen, Fidora y Niederberger con este libro no tan sólo presentan una colec-

ción de textos que son de una inmensa riqueza y belleza tanto conceptual como, por cierto, también literaria —y que, además, hacen justicia a la aportación hispánica en filosofía medieval—, sino que, y aquí está su mayor mérito, dan una visión sistemática de las intrincadas relaciones entre filosofía y teología en el siglo XII llegando a un concepto de metafísica que —contra todos los tópicos— nada ha perdido de su actualidad.

Jordi Pardo Pastor

ARCHIVIVM LVLLIANVM

Universitat Autònoma de Barcelona

e Instituto Brasileiro de Filosofia e

Ciência Raimundo Lúlio («Ramon Llull»)

jordi.pardo@campus.uab.es

VIDAL-NAQUET, Pierre. 2002.

El món d'Homer. Breu història de la mitologia grega.

Trad. catalana: Barcelona, Editorial Empúries, 108 p.

ISBN: 84-7596-868-6.

L'èxit rotund de l'edició original francesa d'aquest llibre (publicat l'any 2000) ha estat confirmat fa poc per una autèntica forrolla entre el públic transalpí arran de la versió italiana. Ara caldrà veure si l'esforç de la Biblioteca Universal Empúries es veurà recompensat d'alguna manera, havent posat en un català digníssim (s'han manllevat les cites de l'*Odissea* de la traducció de Carles Ribà), per haver pres una més que lloable iniciativa editorial.

No hi pot quedar lloc per al dubte. Tenim al nostre abast una obra que l'il·lustre historiador i humanista de renom internacional sembla haver escrit més amb el cor que no amb una biblioteca a la seva esquena: el llibre no només va dedicat als seus néts, s'adreça «als lectors de totes les edats» i a tots ens diu «m'agradaria que compartíssiu... la joia que m'han donat, que encara em donen, aquestes dues epopeies» (p. 10).

I doncs, què ve a explicar un dels màxims experts en la societat i pensament de l'antiga

Grècia en aquestes pàgines? Val la pena, ens demanem, posar-se dins les aigües —cada cop més procel·loses— dels poemes homèrics sense que cap estudiós primfilat o primoter no vulgui trobar ocasió per a polemitzar i vanar-se *alienis bonis*? La resposta de Pierre Vidal-Naquet és contundent i del tot assenyada. Ell n'ha fet una selecció divulgativa però tampoc no s'ha vist impedit per a tractar les grans qüestions —eternament obertes— que sorgeixen a l'hora d'interpretar aquella societat de guerrers (la gran protagonista de les epopeies), la geografia o llurs costums. A més a més, entre els punts centrals del llibre es troben els temes de la mort (qui no s'ha sentit interpellat d'una o altra manera després de llegir el cant XI de l'*Odissea*?), els déus, la dona, els joves: quant al tema religiós, Homer no està lligat a cap «ortodòxia» ni pledeja amb els déus; pel que fa al paper de les dones, Vidal-Naquet recorda que és Penèlope qui motiva el retorn d'Ulisses, és Nausica qui el descobreix des-

valgut a la platja i pensa en el matrimoni, és la vella dida qui el reconeixerà a palau... Els efebs que s'inicien en el món adult van d'un costat a l'altre, talment Telèmac que refunda la ciutat convocant l'assemblea.

I de la poesia i del poeta, què ens en diu Homer? Vidal-Naquet afirma que Homer inventa el monòleg interior quan Hèctor ha d'enfrontar-se contra el seu enemic. La *Illiada* és l'inici de la poesia èpica, per bé que es pugui suposar que altres poemes van existir abans. I els nostres relats d'aventures no són menys lineals que *l'Odissea*. Més encara, tot continuant amb els paral·lelismes de composició poètica, deixem a l'autor mateix la comesa d'enllestir aquest paper: «Kosovo és una plana habitada principalment per albanesos, però té un paper important en l'imaginari del poble serbi, com es va comprovar encara a la primavera del 1999. En aquesta plana, un exèrcit de cristians serbis i albanesos, dirigit pel príncep serbi Llätzer, es va enfrontar el 1389,

al lloc anomenat el *Camp de les merles*, amb un exèrcit turc otomà comandat pel soldà Mourad. Els dos caps d'exèrcit van ser morts, però els turcs en van ser els vencedors. No obstant això, amb aquesta batalla va néixer una tradició èpica. Els bards èpics, als cafès de la regió de Novi Pazar, recitaven versos a milers i sabien de memòria gegantines epopeies que posaven en escena els combats entre serbis i otomans i, sobretot, la batalla del *Camp de les merles*. Aquests poetes eren analfabets. Un d'ells fins i tot era cec. Un autèntic miracle. A més a més, quan se'ls ensenyava a llegir, perdien les seves facultats poètiques» (p. 101). Sembla, doncs, que hi ha trets de l'ànima grega —altrament dit amb un nom propi, Homer— que no són irrepetibles; però, fins quan?

Ramon Torné i Teixidó
IES Matadepera (Barcelona)
rtorne@pie.xtec.es

VICÉN ANTOLÍN, Carlos. 2002.

Diccionario de expresiones y términos jurídicos latinos.
Barcelona, 2ª edición.

Este diccionario salió por primera vez a la luz en 1994. En la edición a que hacemos referencia son pocas las novedades: se limitan —en lo esencial— a la adición de tres apéndices, dedicados, respectivamente, a los juristas romanos, a las leyes y a los senadoconsultos. La obra incluye, como indica su título, términos y expresiones latinas del ámbito del Derecho, tomando el término «expresiones» en sentido amplio: en algunos casos, por afán de precisar, hablaríamos de máximas, en otros de *regulae* y en otros, por fin, de brocardos, pero esa distinción —no siempre fácil— queda obviada en el texto. El problema no deja de tener su trascendencia, pues el enunciado

de una regla suele ser muy posterior a la vigencia y a la aplicación de su contenido y, en más de un supuesto, su enunciación rebasa los límites estrictos del Derecho romano¹.

Si se reconoce el peso que la terminología jurídica latina cuenta en nuestra tradición, es loable el empeño del autor en acometer este trabajo, aunque el silencio sobre cuáles son sus verdaderos propósitos —no existe prólogo que los fije— constituya nuestra principal dificultad para valorarlo. Con el simple cometido de desarrollar tal aserto, recordemos algo tan obvio como que un diccionario será de consulta útil sólo si su confección está guiada por un criterio uni-

1. Sobre esto, vid. e. g. D. NÖRR, «Spruchregel und Generalisierung», *Zeitschrift der Savigny-Stiftung. Romanistische Abteilung*, LXVIII, 1972, p. 18 s.